

KIRGISTAN

OBLICZA TRANSFORMACJI

Redakcja naukowa
Michał Kuryłowicz
Krystian Pachucki-Włosek

Kirgistan – oblicza transformacji

pod redakcją
Joachima Dieca, Anny Jach,
Michała Kuryłowicza i Jana Brodowskiego

Tom 1

KIRGISTAN – oblicza transformacji

POD REDAKCJĄ

MICHAŁA KURYŁOWICZA I KRYSTIANA PACHUCKIEGO-WŁOSKA

Michał Kuryłowicz
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-5041-6683>
✉ michal.kurylowicz@uj.edu.pl

Krystian Pachucki-Włosek
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-4527-5441>
✉ krystian.pachucki97@gmail.com

© Copyright by individual authors, 2020

Recenzent: prof. dr hab. Grzegorz Mazur

Opracowanie redakcyjne: Marta Kupańska

Projekt okładki: © Ka Klakla

ISBN 978-83-8138-107-9 (druk)
ISBN 978-83-8138-265-6 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381382656>

Na okładce wykorzystano zdjęcie autorstwa E. Żak
(Biszkek, Kirgistan)

Publikacja została dofinansowana ze środków Wydziału Studiów
Międzynarodowych i Politycznych UJ, Instytutu Rosji i Europy
Wschodniej UJ, Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

<i>Od redakcji</i>	9
<i>From the Editor</i>	11
Michał Kuryłowicz, Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Wprowadzenie</i>	13

I. Polityka

1. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Prezydent i egzekutywa we współczesnym Kirgistanie</i>	25
2. Michał Kuryłowicz	
<i>Parlament i ewolucja systemu partyjnego w Kirgistanie po 2010 roku</i>	43
3. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Oblicze ideowe republiki i polityka historyczna współczesnego Kirgistanu</i>	69

II. Gospodarka

1. Łukasz Rabiasz	
<i>Podstawowe wskaźniki makroekonomiczne Kirgistanu, główne działy gospodarki i polityka ekonomiczna po 2010 roku</i>	85
2. Katarzyna Kosowska	
<i>Kirgistan w pętli energetycznej – problemy z wykorzystaniem potencjału wodnego republiki, tradycyjne i nowe źródła energii</i>	105
3. Patryk Dujka	
<i>Handel międzynarodowy Kirgistanu – najważniejsi partnerzy, kluczowe produkty eksportowe i importowe</i>	123

4. Konstancja Polit
*Migracja zarobkowa z Kirgistanu. Znaczenie gospodarcze
i polityczne kirgiskich gagarbaiterów* 143

III. Społeczeństwo

1. Paweł Panasiuk
Panorama społeczna Kirgistanu 169
2. Elżbieta Żak
*Tożsamość państwowa czy komunikacja międzykulturowa?
Problemy językowe we współczesnym Kirgistanie* 185
3. Daria Saprynskaja, Iwan Sokołowski
Islam w Kirgistanie 207
4. Barbara Tomków
*Polityka w zakresie równości płci i pozycja kobiety
we współczesnym Kirgistanie* 227
5. Michał Kuryłowicz
Edukacja i polityka edukacyjna współczesnego Kirgistanu 245
6. Bartosz Oleszko-Pyka
*Dziennikarstwo internetowe oraz media społecznościowe
w Kirgistanie – znaczenie oraz społeczna odpowiedzialność*.....271

IV. Kirgistan na arenie międzynarodowej

1. Michał Lubina
*Po pierwsze Rosja. Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa
Kirgistanu wobec nowych wyzwań na obszarze eurazjatyckim* 287
2. Sebastian Torłop
*„Mała Wielka Gra” – Kirgistan pomiędzy Federacją Rosyjską
a USA w aspekcie militarnym*.....311
3. Paweł Panasiuk
Kirgistan – stosunki z sąsiadami w regionie Azji Centralnej.....329
4. Kinga Osierda
Tureckie soft power w Kirgistanie 343

Zakończenie

Elżbieta Żak	
<i>Odwiedziny w „nieucywilizowanej” przestrzeni</i>	361
Biogramy	367
Indeks nazwisk.....	371

2. Parlament i ewolucja systemu partyjnego w Kirgistanie po 2010 roku

ABSTRACT

The Parliament and the Evolution of the Party System in Kyrgyzstan after 2010

Kyrgyzstan's new constitution has made the parliament the main center of power. The deputies have gained an unprecedented influence on government policy and the functioning of other state bodies. The subsequent parliamentary elections (2010, 2015) and the dynamics of political life confirm, however, that the political groups operating within the party system of the republic are characterized by a low level of institutionalization and, at the same time, a tendency to orient themselves towards a strong leader.

Keywords: Kyrgyzstan, Zogorku Kenesh, institutionalisation, Social Democratic Party of Kyrgyzstan

Резюме

Парламент и эволюция партийной системы в Кыргызстане после 2010 года

Новая конституция Кыргызской Республики объявила парламент – Жогорку Кенеш – центральным институтом власти. Согласно новой конституции депутаты получили раньше невозможное влияние на политику правительства и функционирование других органов власти. Парламентские выборы 2010 и 2015 гг., как и динамика политической жизни свидетельству-

ют, однако, о том, что присутствующие на политической сцене партии характеризуют низкий уровень институционализации и, одновременно – привычка ориентироваться на сильнейшего политического лидера.

Ключевые слова: Кыргызстан, Жогорку Кенеш, институционализация, Социал-демократическая партия Кыргызстана

Nadrzędną intencją sił politycznych, które w efekcie kryzysu politycznego 2010 roku uzyskały wpływ na bieg spraw w państwie, była taka zmiana ładu konstytucyjnego, która zablokowałaby możliwość ponownej ewolucji Kirgistanu w stronę rządów autorytarnych. Przywódcy powstałego 7 kwietnia Rządu Tymczasowego słusznie lokowali podobne tendencje w charakterystycznej dla obszaru poradzieckiego, nadmiernej ekspozycji urzędu prezydenta. Doświadczenie podpowiadało im konieczność realnego przeniesienia środka ciężkości systemu politycznego od struktur władzy wykonawczej w kierunku organów ustawodawczych.

Nowe władze niezwykle szybko i sprawnie przeprowadziły proces legislacyjny zmierzający do ustanowienia nowej ustawy zasadniczej, która została zatwierdzona w ogólnonarodowym referendum już 27 czerwca 2010 roku (Szukalski, 2018, s. 24-25). Szybkość procedowania uzasadniała wciąż niestabilna sytuacja na południu kraju. Tuż po kwietniowych wydarzeniach schronił się tam obalony dopiero co prezydent wraz z grupą swoich zwolenników. Następnie zaś, krótko przed referendum, w Oszu wybuchły zamieszki na tle etnicznym pomiędzy mieszkającymi tam Kirgizami i Uzbekami. Usankcjonowanie nowego porządku polityczno-prawnego było zatem kwestią pierwszorzędną.

Konstytucja, która nie tyle korygowała, ile kardynalnie zmieniła ustawę z 1993 roku, przeniosła punkt ciężkości w kierunku kirgiskiego parlamentu – Żogorku Kenesza (Жогорку Кенеша). Wymagało to zatem od jej autorów, wśród których wymienia się

przede wszystkim Ömürbeka Tekebajewa, przywódcę partii Ata Meken (Ата Мекен) (Szukalski, 2018, s. 25), precyzyjnego i wyrazistego określenia pozycji ustrojowej, zasad funkcjonowania oraz kompetencji izby.

Konstytucja rozszerzyła liczbę deputowanych z 90 do 120, pozostając natomiast przy dotychczasowej zasadzie jednoizbowości parlamentu. Utrzymany został również pięcioletni okres kadencji izby (Конституция Кыргызской Республики, art. 70, ust. 1-2), który może być skrócony jedynie w następujących przypadkach: w drodze uchwały o samorozwiązaniu (przyjętej większością 2/3 głosów ogólnej liczby deputowanych), w sytuacji gdy parlament w przewidzianych prawem terminach i zgodnie z procedurą nie zdoła wyłonić rządu, wreszcie – gdy deputowani nie udzielą wotum zaufania rządowi (Конституция Кыргызской Республики, art. 78, ust.1-3).

Ustawa zasadnicza podkreśliła jawność posiedzeń Żogorku Kenesza, ograniczając możliwość utajnienia obrad głównie do procedowania kwestii związanych z tajemnicą państwową czy wojskową. W pozostałych przypadkach wolno utajnić posiedzenie jedynie uchwałą większości głosów przy obecności minimum 50 deputowanych (Конституция Кыргызской Республики, art. 77, ust. 1-3). Inną ważną zasadą określającą sposób funkcjonowania parlamentu stał się zapis warunkujący ważność (prawomocność) posiedzenia od obecności co najmniej połowy ogólnej liczby deputowanych (Конституция Кыргызской Республики, art. 77, ust. 4).

Wśród artykułów dotyczących organizacji wewnętrznej parlamentu warto wymienić te dotyczące pozycji, jaką zajmuje przewodniczący Żogorku Kenesza – toraga (*topaza*). Zgodnie z konstytucją wybierany jest na czas kadencji izby, większością głosów ogólnej liczby deputowanych. Jego zastępcami są przedstawiciele wszystkich opozycyjnych frakcji parlamentarnych. Toraga może zostać odwołany w wypadku swojej pisemnej rezygnacji, gdy zostanie pozbawiony mandatu deputowanego lub w przypadku

rozwiązania parlamentu. Ponadto o dymisję przewodniczącego mają prawo wnioskować frakcje parlamentarne lub jego zastępcy, jednak w tym przypadku konieczne jest przegłosowanie wniosku większością co najmniej 2/3 głosów ogólnej liczby członków izby (Конституция Кыргызской Республики, art. 75, ust. 1-6).

Znacząco rozbudowano określone przez konstytucję kompetencje organu ustawodawczego. Parlament pozostał głównym ogniwem w procesie ustrojodawczym – przyjęcie zmian do ustawy zasadniczej wymaga zgody co najmniej 2/3 głosów ogólnej liczby deputowanych (Конституция Кыргызской Республики, art. 114, ust. 3). Preferencje odnoszą się również do prawa inicjatywy ustawodawczej – posiada ją indywidualnie każdy deputowany, a także rząd jako całość lub grupa co najmniej 10 tysięcy obywateli Kirgistanu (Конституция Кыргызской Республики, art. 79). Widać w tych zmianach chęć ograniczenia wpływu ośrodka prezydenckiego na proces przemian legislacyjnych – głowa państwa została bowiem pozbawiona możliwości wnoszenia projektów.

Podobne intencje przyświecały również wzmocnieniu pozycji parlamentu względem prezydenta w toku procesu stanowienia prawa. Ustawodawca, pozostawiając głowie państwa prawo zastosowania weta zawieszającego, dał bowiem parlamentowi możliwość przyjęcia danej ustawy mimo konsekwentnego sprzeciwu prezydenta. W sytuacji długotrwałej odmowy sygnowania ustawy do jej podpisania upoważniono toragę (Конституция Кыргызской Республики, art. 81, ust. 1-3).

Żogorku Kenesz uzyskał w nowym ładzie konstytucyjnym mocne prerogatywy kreacyjne oraz kontrolne względem innych organów władzy państwowej. Deputowani posiadają decydujący wpływ na skład rządu oraz uprawnienia do jego odwołania (wotum nieufności). Impuls do utworzenia nowej Rady Ministrów po wyborach wychodzi od parlamentu: partia posiadająca ponad połowę mandatów lub większościowa koalicja parlamentarna ma prawo do wskazania kandydata na premiera. Zaproponowany

przez niego skład rządu musi zostać zaakceptowany przez Żogorku Kenesz w ciągu 25 dni od pierwszego posiedzenia parlamentu nowej kadencji. Dopiero w przypadku niepowodzenia tej procedury inicjatywa sformowania rządu przechodzi w ręce prezydenta (Конституция Кыргызской Республики, art. 84, ust. 1-7). Parlament posiada decydujący wpływ na obsadę stanowisk ministerialnych, z wyłączeniem ministrów obrony oraz bezpieczeństwa narodowego, którzy są wskazywani przez głowę państwa (Конституция Кыргызской Республики, art. 64, ust. 4, art. 74, ust. 3).

Żogorku Kenesz realizuje swoje uprawnienia kontrolne względem rządu w drodze głosowania nad wotum nieufności. Konstytucja z 2010 roku wyraźnie wzmocniła rolę ośrodka parlamentarnego w tej materii. Deputowani mogą przyjąć stosowną uchwałę zwykłą większością głosów, co skutkuje odwołaniem gabinetu. Prezydent ma prawo zawetować tę decyzję, jednak jeśli w ciągu trzech miesięcy Żogorku Kenesz ponownie przyjmie analogiczną uchwałę, dymisja rządu staje się faktem (Конституция Кыргызской Республики, art. 85).

Członkowie parlamentu uzyskali również możliwość odwołania głowy państwa wskutek *impeachmentu*, jednak procedura ta obwarowana jest wysunięciem oskarżenia, potwierdzonego przez Prokuratora Generalnego, następnie zaś przegłosowanego w ciągu trzech miesięcy większością 2/3 głosów ogólnej liczby deputowanych (Конституция Кыргызской Республики, art. 67).

Żogorku Kenesz posiada także prawo wyboru sędziów Sądu Najwyższego, Izby Konstytucyjnej tegoż Sądu, Prokuratora Generalnego, prezesa Banku Centralnego, członków Centralnej Komisji Wyborczej, a także Izby Obrachunkowej oraz Rzecznika Praw Obywatelskich (*Акыйкатчы*). Warto jednak zaznaczyć, iż jedynie tego ostatniego parlament wybiera samodzielnie, w pozostałych przypadkach posiłkując się kandydatami wskazanymi przez prezydenta (Конституция Кыргызской Республики, art. 74, ust. 4).

***

Niewątpliwie opisane powyżej wzmocnienie pozycji ustrojowej organu przedstawicielskiego postrzegane było jako środek prewencyjny wobec ambicji przywódczych osób sprawujących urząd prezydenta Kirgistanu. Twórcy konstytucji dostrzegali jednak również niebezpieczeństwo nadmiernego wyeksponowania roli parlamentu i tym samym ugrupowania, które zwycięży w wyborach i przejmie kontrolę nad Żogorku Keneszem. W warunkach niskiej fragmentacji i polaryzacji sceny partyjnej Kirgistanu (Rafałowski, 2014, s. 231) mogło bowiem dojść do dyktatu ruchu, na czele którego stoi charyzmatyczny lider. Stąd zapewne w ustawie zasadniczej pojawił się zapis, w myśl którego zwycięska partia, niezależnie od wyniku wyborczego, nie może zająć więcej niż 65 miejsc, a to utrudnia jej osiągnięcie tzw. większości konstytucyjnej (Конституция Кыргызской Республики, art. 70, ust. 2). Z pewnością ważnym impulsem do przyjęcia takiego rozwiązania było doświadczenie bezwzględnej dominacji proprezydenckiej partii Ak Żoł (Ак Жол) na forum parlamentu w latach 2007-2010 (Базарбаев, Жумагулов, 2012, s. 94)¹.

Ugrupowania wspierające działalność Rządu Tymczasowego, mając na względzie przejście Kirgistanu do parlamentarnej formy rządów, przystąpiły również do opracowania nowego kodeksu wyborczego, który pomógłby wzmocnić i zarazem ustabilizować zróżnicowaną scenę partyjną. Niemniej jednak wybory z października 2010 roku odbyły się jeszcze według starej ordynacji, przyjętej w 2007 roku. Wśród najważniejszych, zarazem dosyć specyficznych, rozwiązań wówczas zastosowanych warto wymienić pięcioprocentowy próg wyborczy, odnoszący się jednak nie

-----
¹ Wspomniane ugrupowanie zdobyło w wyniku przedterminowych wyborów parlamentarnych 16 grudnia 2007 roku aż 71 mandatów z łącznej liczby 90 i tym samym uzyskało tzw. większość konstytucyjną.

tyle do wszystkich biorących udział w wyborach, ile do ogółu uprawnionych do głosowania (*Закон Кыргызской Республики...*, 2007, art. 77, ust. 2). Tak sformułowane prawo wyborcze w sposób oczywisty premiowało większe partie. Straciło na tym ugrupowanie Butun Kirgistan (Бутун Кыргызстан), które uzyskało niemal 9% oddanych głosów, co jednak przełożyło się na 4,84% wszystkich uprawnionych do głosowania. Partia ta znalazła się zatem poza parlamentem (*О результатах выборов...*, 2010).

Wybory z 10 października 2010 roku wygrało opozycyjne wobec Rządu Tymczasowego stronnictwo Ata Žurt (Ата Журт) z wynikiem 8,47% uprawnionych do głosowania, co przełożyło się na 28 mandatów. Ugrupowanie to, powstałe w 2006 roku, postrzegane wcześniej jako przybudówka partii Ak Žoł, po rozwiązaniu tej ostatniej w kwietniu 2010 roku stało się naturalną bazą dla stronników polityki Kurmanbeka Bakijewa (*Ташиев, Камчибек...*).

Kolejne miejsca w wyborach zajęły: Socjaldemokratyczna Partia Kirgistanu (Кыргызстан социал-демократиялык партиясы, SDPK), która osiągnęła wynik 7,83%, zdobywając tym samym 26 mandatów, partia Ar Namys (Ар Намыс) – 7,57% i 25 mandatów, partia Republika (Республика) – 6,93% i 23 mandaty, wreszcie Ata Meken – 5,49% głosów, co dało jej 18 miejsc. Mandaty deputowanych zostały zatem rozłożone wybitnie proporcjonalnie pomiędzy pięć ugrupowań, które weszły do parlamentu. Z uwagi na fakt, iż spośród tych partii jedynie SDPK i Ata Meken, dysponujące łącznie 44 mandatami, deklarowały dotąd poparcie dla Rządu Tymczasowego (Базарбаев, Жумагулов, 2012, s. 95), konieczne stało się rozszerzenie koalicji parlamentarnej w celu wyłonienia nowej Rady Ministrów. Zaistniała zatem okazja do przetestowania dopiero co przegłosowanej ustawy zasadniczej.

Pierwsze rozmowy zmierzały w kierunku rozszerzenia istniejącej koalicji o ugrupowanie Republika. Porozumienie w tej sprawie przetrwało jednak zaledwie kilka dni. Kością niezgody okazało się stanowisko toragi, które miało przypaść przewodniczącemu Ata

Meken, Ömürbekowi Tekebajewowi, lecz nie uzyskał on akceptacji deputowanych (*В Киргизии распалась...*, 2010). Nowe porozumienie koalicyjne zostało zawarte pomiędzy SDPK, Republiką i, dotąd opozycyjną, Ata Žurt (*Парламент Киргизии...*, 2010)². Na jego podstawie pod koniec grudnia 2010 roku zaprzysiężono rząd na czele z Ałmazbekiem Atambajewem, przywódcą SDPK. W grudniu 2011 roku A. Atambajewa, wybranego na prezydenta Kirgistanu, zastąpił lider Republiki, Ömürbek Babanow. Koalicja wspierająca jego rząd rozpadła się latem 2012 roku na skutek konfliktu pomiędzy premierem a prezydentem, za którymi stały dwa główne ugrupowania prorządowe (*Премьер-министр Кыргызстана...*, 2012). Zanim to jednak nastąpiło, Žogorku Kenesz zdołał wypracować i uchwalić gruntowną reformę prawa wyborczego.

Najważniejszą zmianą w ordynacji było wprowadzenie w pełni proporcjonalnego systemu wyłaniania deputowanych: mieli być oni wybierani wyłącznie z list partyjnych w jednym okręgu wyborczym, za który uznano całe terytorium Kirgistanu. Dotychczasowy próg wyborczy podniesiono do 7%, lecz obniżało go obliczanie tego wyniku nie względem ogółu uprawnionych do głosowania, lecz wobec wszystkich głosujących w danych wyborach. Ponadto każda partia, aby wejść do parlamentu, musiała zdobyć co najmniej 0,7% poparcia w każdym z obwodów Kirgistanu (*Конституционный закон...*, 2011). Celem zastosowania tego mechanizmu było ukazanie twórców ustawy jako zwolenników ograniczenia wpływu regionalizmów na kształt sceny politycznej republiki. W parlamencie miały się znaleźć tylko te ugrupowania, które zdobędą realne poparcie w skali całego kraju. Nowy kodeks odzwierciedlał jednak głównie wzajemną nieufność i obawy wszystkich partii przed nadmiernym premiowaniem potencjalnego zwycięzcy.

-----
2 Ta ostatnia wkrótce opuściła koalicję i przeszła do opozycji, natomiast jej miejsce zajęła prorosyjska Ar Namys.

Odwołaniu rządu Ö. Babanowa w 2012 roku towarzyszyło zawiązanie nowej koalicji, w składzie której znalazły się, obok socjaldemokratów, również Ata Meken oraz Ar Namys. Porozumienie, pomimo rozlicznych skandali (*В Киргизии назначили...*, 2014), przetrwało do wyborów parlamentarnych w 2015 roku, te zaś przyniosły istotne zmiany na kirgiskiej scenie politycznej.

Głosowanie z 4 października 2015 roku dało zwycięstwo Socjaldemokratycznej Partii Kirgistanu. Zdobyła ona w wyborach 26,8% ważnie oddanych głosów, co przełożyło się na 38 mandatów. Ugrupowanie to wyraźnie zatem skorzystało z „renty władzy”: poczynając od 2010 roku SDPK nieustannie wchodziła w skład koalicji rządowej, czerpała też siłę z poparcia wybranego w 2011 roku na urząd prezydenta Ałmazbeka Atambajewa.

Drugie miejsce w wyborach zajęła koalicja partii Republika i Ata Żurt. Tandem ten zebrał 19,7% głosów, otrzymując 28 mandatów. Rezultat okazał się jednak zdecydowanie słabszy niż zsumowany wynik obu ugrupowań w 2010 roku, co dowodziło, iż trwanie w opozycji obniża atrakcyjność partii z perspektywy wyborców. Dalsze miejsca przypadły ugrupowaniom Kirgistan (Кыргызстан) – 12,6% głosów, 18 mandatów, Onuguu-Progress (Өнүгүү-Прогресс) – 9,1% głosów, 13 mandatów oraz Bir Bor (Бир Бол) – 8,3% głosów, 12 mandatów (*О результатах выборов...*, 2015). Powstały one tuż po rewolucji 2010 roku³, chociaż znaleźli się w nich działacze aktywni wcześniej w życiu politycznym (*Среди депутатов...*, 2019).

Ostatnie miejsce, premiowane wprowadzeniem własnych reprezentantów do parlamentu, zajęła partia Ata Meken. Zmiana ordynacji wyborczej okazała się szczęśliwa dla ugrupowania Ömürbeka Tekebajewa. Liczenie wyniku w odniesieniu do liczby głosujących

-----
3 Kirgistan i Bir Bor zostały założone w czerwcu 2010 roku, Onuguu-Progress dwa lata później (*Партия „Кыргызстан”...*, 2017; *„Өнүгүү-Прогресс” решила...*, 2019; *Партии Кыргызстана...*, 2015).

sprawiło, iż uzyskało ono poparcie rządu 7,81% oddanych ważnie głosów i tym samym wprowadziło skromną liczbę 11 deputowanych do Żogorku Kenesza. Z drugiej strony polityczne wołty przywódcy Ata Meken, który wcześniej niejednokrotnie wywoływał kryzysy rządowe, odbiły się na ostatecznym, dosyć słabym wyniku tej partii. Przy analogicznej frekwencji wyborczej względem wyborów z 2010 roku Ata Meken utraciła w 2015 roku 25% swego wcześniejszego poparcia (*О результатах выборов...*, 2015).

Słaby wynik ugrupowania Ö. Tekebajewa, współ z dramatyczną wręcz porażką partii Ar Namys (zdobyła ona zaledwie 0,79% głosów), której zwolennicy najwyraźniej w nowych wyborach wsparli socjaldemokratów (*О результатах выборов...*, 2015)⁴, oznaczał konieczność sformowania w parlamencie nowej większości. Rozkład sił w Żogorku Keneszu po 2015 roku okazał się jednak nieco inny niż wcześniej. Wobec wyraźnego zwycięstwa wyborczego SDPK stała się niemal bezalternatywnym inicjatorem wszelkich konstelacji. Po wyborach zawiązała ponownie koalicję z Ata Meken, do której dołączyły dwa ugrupowania dotąd deklarujące się jako opozycyjne: Kirgistan i Onuguu-Progress. Koalicja ta zaproponowała na premiera Sooronbaja Dżeenbekowa z SDPK, dotychczasowego gubernatora obwodu oszyńskiego (*Kirgistan: „między nami...*, 2016).

Porozumienie czterech partii nie trwało jednak długo. Zostało zerwane zaledwie po roku, w efekcie konfliktu wokół forsowanej przez prezydenta zmiany konstytucji, czemu przeciwny był przywódca Ata Meken, Ömürbek Tekebajew (*Kirgistan: „między nami...*, 2016). Nowy rząd, chociaż z tym samym premierem na

-----
4 Można ten fakt tłumaczyć przyjęciem przez SDPK wyraźnej orientacji na współpracę z Rosją. Pod egidą SDPK dokonane zostało przystąpienie Kirgistanu do promowanej przez Moskwę Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej. Ponadto SDPK współpracuje na poziomie międzynarodowym z rosyjską partią władzy – ugrupowaniem Jedynąją Rossija (Единая Россия, 2018).

czele, wsparła odnowiona koalicja, złożona z SDPK, partii Kirgistan oraz trzeciego ze wspomnianych wyżej ugrupowań – Bir Bor (*В парламенте Кыргызстана...*, 2016). Sojusz trzech partii przetrwał wybory prezydenckie w 2017 roku oraz kolejne zmiany na stanowisku premiera, w tym uchwalone wiosną 2018 roku – bezprecedensowe w historii Kirgistanu – wotum nieufności wobec rządu Sapara Isakowa (*Парламент Киргизии выразил...*, 2018).

Pobieżna analiza wspomnianych fluktuacji koalicyjnych mogłaby wskazywać na fakt, iż zmiany ustrojowe – wprowadzone w 2010 roku w postaci nowej ustawy zasadniczej, a sprowadzające się do przeniesienia ośrodka ciężkości kirgiskiego systemu politycznego do gmachu parlamentu – sprawdziły się w nowej sytuacji politycznej, zaś Kirgistan stał się areną realnej walki pomiędzy dojrzałymi ruchami politycznymi. Jednakże wiele czynników, wśród nich zaś zwłaszcza charakter kirgiskiego systemu partyjnego, wskazuje na fasadowość dokonanych zmian.

Niewątpliwą słabością systemu partyjnego Kirgistanu jest brak wyrazistej platformy programowej poszczególnych ugrupowań. Stronnictwa często jedynie sygnalizują swoje profile ideowe (konserwatywna Ar Namys, centroprawicowe Republika i Onuguu-Progress, liberalno-demokratyczna Bir Bor, socjalistyczna Ata Meken)⁵, potem jednak podejmują współpracę z odległymi od siebie programowo partiami. Z kolei z pozoru bliskie sobie Socjaldemokratyczna Partia Kirgistanu oraz Ata Meken pozostają w ciągłym konflikcie.

Wydaje się, że w życiu politycznym Kirgistanu większą rolę od poglądów odgrywają: determinacja danej partii do uczestniczenia we władzy, ambicje przywódcze poszczególnych liderów

-----
5 Doskonale obrazuje to porównanie programów polityki społecznej ugrupowań kirgiskich. Partie te, niezależnie od profilu ideowego (konserwatywne, centrowe czy socjalistyczne), deklarują podobne spojrzenie na problemy socjalne (Базарбаев, Жумагулов, 2012, s. 125-139).

partyjnych czy regionalne zaplecze danej partii. Mniejsze ugrupowania często są skłonne do przyłączenia się do koalicji, która nie wymaga zbyt szerokiego wachlarza partyjnego. Przykładem może być sytuacja z lat 2015-2016, kiedy porozumienie zawarły aż cztery partie, łącznie dysponujące 80 mandatami w 120-osobowej izbie. Zwykłą większość (61 mandatów) można było osiągnąć siłami trzech ugrupowań.

Partie kirgiskie słabo rozpoznają znaczenie podziału na parlamentarną koalicję oraz opozycję. Socjaldemokratyczna Partia Kirgistanu, stanowiąca w ostatniej dekadzie trzon każdej konfiguracji parlamentarno-rządowej, zawierała w tym czasie, w różnych konstelacjach, porozumienia koalicyjne ze wszystkimi reprezentowanymi w parlamencie siłami politycznymi. Z kolei ugrupowania deklarujące się w danej chwili jako opozycyjne często w głosowaniach sprzyjają rządowi, głosując np. za udzieleniem mu wotum zaufania. Przykładem jest rząd Sapara Isakowa, opierający się formalnie na trzech partiach dysponujących łącznie 68 mandatami, który w momencie powołania poparło 96 ze 102 obecnych na głosowaniu deputowanych (*Авансом и в долг...*, 2017).

Inną słabością ugrupowań obecnych na scenie politycznej Kirgistanu jest ich koncentracja wokół osoby przywódcy, świadcząca o niskim stopniu instytucjonalizacji danego ruchu. Partie polityczne często kreowane są przez oligarchów, pragnących przez aktywny udział w życiu politycznym lobbować swoje interesy handlowe. Brak wyraźnego podziału pomiędzy sferą polityczną i biznesową to zresztą jedna z podstawowych bolączek trapiących system polityczny Kirgistanu od początku transformacji (Gortat, 2009, s. 118-126).

Jednym z najbardziej wyrazistych oligarchów-polityków jest Ömürbek Babanow, twórca i przewodniczący partii Republika. Przed rozpoczęciem kariery politycznej był on prezesem rozlicznych spółek z udziałem skarbu państwa zajmujących się eksportem bawełny. W 2016 roku figurował na czele listy najbogatszych

osób w Kirgistanie (*Топ 10. Самые богатые...*). W latach 2011-2012 piastował funkcję premiera Kirgistanu (*Kyrgyzstan...*), zaś w 2017 roku, jako reprezentant koalicji Republika–Ata Žurt, został głównym kontrkandydatem Sooronbaja Dżeenbekowa w wyścigu o fotel prezydencki.

Innym biznesmenem, który próbuje swoich sił w polityce, jest Askar Sałymbekow, założyciel i przywódca partii Emgek (Эмгек), wcześniej działający w strukturach ugrupowania Ak Žoł, wspierającego Kurmanbeka Bakijewa. Sałymbekow, którego projekt polityczny jak na razie nie spełnia pokładanych w nim nadziei (partia nie wchodzi w skład parlamentu), odnosi jednak znaczne sukcesy gospodarcze. Jest założycielem i właścicielem bazaru Dordoj (Дордой базары) w Biszkeku, specjalizującego się w reeksportcie towarów chińskich na rynki kazachski, uzbecki oraz rosyjski o wartości obrotów sięgającej 6 mld USD rocznie (*Рынок Дордой...*).

Projektem politycznym kierowanym przez oligarchę jest również partia Kirgistan, założona w 2010 roku przez przedsiębiorcę z branży alkoholowej Szarszenbeka Abdykerimowa (*Партия „Кыргызстан”...*, 2017)⁶. Ugrupowanie to nie posiada wyrazistego profilu ideologicznego, określane bywa jako satelita rządzącej SDPK i od momentu swego wejścia do parlamentu w 2015 roku konsekwentnie wspiera inicjatywy rządowe (*Кыргызстан. Выборы-выборы...*, 2019).

Na problem personalizacji zarządzania partią przez charyzmatycznych liderów nakłada się inny – kwestia obsady klanowej i tożsamości regionalnej poszczególnych ugrupowań. Sieci powiązań rodowo-terytorialnych dostrzec można w rezultatach wyborczych partii kirgiskich z 2015 roku: SDPK zanotowała w nich nieproporcjonalnie słaby wynik w obwodach tańskim oraz dżalalabadzkim

-----
6 Więcej na temat holdingu „Ayu”, prowadzonego przez Abdykerimowa: АЮ Холдинг.

(Electoral Geography), gdzie postrzegana była zapewne jako ugrupowanie elit pochodzących z obwodu czujskiego (Ałmazbek Atambajew) czy oszyńskiego (Sooronbaj Dżeenbekow). Z kolei mieszkańcy obwodu dżalalabadzkiego najchętniej głosowali na przedstawicieli partii Ata Żurt oraz Onuguu-Progress (Electoral Geography), których przywódcy (odpowiednio Kamczybek Taszijew oraz Bakyt Torobajew) wywodzą się właśnie z tego regionu (Ташиев, Камчибек...; Торобаев Бакыт..., 2015).

Partie kirgiskie, zwłaszcza te większe, destabilizuje konieczność wewnętrznego równoważenia wpływów poszczególnych frakcji regionalnych. Jako przykład może posłużyć koalicja Republika–Ata Żurt, powstała w 2014 roku jako porozumienie dwóch ugrupowań, opozycyjnie nastawionych wobec socjaldemokratów. Umowa koalicyjna wyrażała konsensus pomiędzy elitami związanymi z regionem tałaskim (Ömürbek Babanow i partia Republika) a elitami wywodzącymi się z Dżalalabadu (Kamczybek Taszijew i ugrupowanie Ata Żurt). Motywem powstania tego zjednoczenia była chęć zagwarantowania sobie poparcia w obwodach kraju, w których wspomniane ugrupowania samodzielnie nie uzyskałyby niezbędnej liczby głosów (minimum 0,7% w każdym z regionów Kirgistanu). Po osiągnięciu tego celu w wyborach z 2015 roku sojusz stracił na znaczeniu i stał się niejako martwym bytem. Obecnie obie partie deklarują chęć osobnego startu w wyborach jesienią 2020 roku (Михайлиди, 2019).

Największa i z pozoru najstabilniejsza partia na kirgiskiej scenie politycznej – założona w 1994 roku Socjaldemokratyczna Partia Kirgistanu (Базарбаев, Жумагулов, 2012, s. 49) – również okazała się nieodporna na impulsy odśrodkowe, inicjowane przez ambicje poszczególnych polityków, za którymi stały więzi lokalne. Okazją do przetestowania spójności tego ugrupowania była zmiana na fotelu głowy państwa.

Ałmazbek Atambajew u schyłku swej kadencji prezydenckiej wypromował jako kandydata na swojego następcę Sooronbaja

Dżeenbekowa, dotychczasowego premiera. Reprezentant SDPK faktycznie wygrał wybory, zdobywając już w pierwszej turze głosowania poparcie rządu 54% (*Об определении результатов...*, 2017). Jednakże wkrótce po zaprzysiężeniu nowego prezydenta ujawnił się konflikt pomiędzy obecną a byłą głową państwa. Areną tego sporu stała się właśnie Socjaldemokratyczna Partia Kirgistanu.

W kwietniu 2018 roku na wniosek ugrupowań opozycyjnych został odwołany rząd Sapara Isakowa (*Три оппозиционные...*, 2018) uznawanego za bliskiego współpracownika byłego prezydenta (*Исаков Сапар...*, 2017). Co ważne, podczas głosowania nad sprawozdaniem z działalności rządu Rady Ministrów nie bronili jej nawet posłowie rządzącej SDPK. Zaufanie do rządu wyraziło zaledwie dwóch deputowanych, został on zatem odwołany w drodze wotum nieufności. Prezydent Dżeenbekow, pomimo posiadania prawa weta, niemal natychmiast podpisał dymisję Rady Ministrów (*Президент Киргизии подписал...*, 2018) i powołał na stanowisko premiera swojego bliskiego współpracownika, formalnie bezpartyjnego Muchammedkałyja Abułgazijewa. Tymczasem były prezydent otwarcie wystąpił w obronie Sapara Isakowa (*Асанов*, 2018), co sprawiło, że konflikt przeszedł w stadium otwartej konfrontacji.

Przeprowadzone wkrótce zatrzymanie S. Isakowa oraz innych współpracowników Ałmazbeka Atambajewa, obwinianych o korupcję (*Бывший премьер Киргизии...*, 2018)⁷, określone zostało jako próba zdyskredytowania byłego prezydenta i zahamowanie jego politycznych ambicji. W marcu 2018 roku Atambajew został bowiem jednogłośnie wybrany na przewodniczącego SDPK (СДПК), co odczytywano jako krok na drodze do objęcia teki pre-

-----
7 Jako oficjalny powód zatrzymania prokuratura wskazywała nieprawidłowości przy przetargu na modernizację stołecznej elektrociepłowni, w której niewiele wcześniej doszło do poważnej awarii.

miara. Rachuby polityczne byłego prezydenta okazały się jednak błędne, ponieważ na tle rekonstrukcji rządu doszło do rozdzwieńku pomiędzy władzami SDPK (z Atambajewem na czele) a jej frakcją parlamentarną. Zdecydowana większość deputowanych wypowiedziała posłuszeństwo władzom partyjnym i poparła nowy ośrodek prezydencki, oficjalnie „w imię współpracy między rządem i prezydentem” (Асанов, 2018).

Otwarta konfrontacja pomiędzy oboma politykami odbiła się negatywnie na pozycji partii, z której się wywodzili. Z początkiem 2019 roku doszło do jej podziału na dwa konkurencyjne środowiska. Właściwa SDPK, uznająca za swojego przewodniczącego Ałmazbeka Atambajewa, znalazła się w opozycji wobec rządu (*Съезд СДПК...*, 2018), podczas gdy alternatywna SDPK, powstała wiosną 2019 roku w następstwie konkurencyjnego zjazdu partyjnego, opowiedziała się za współpracą z gabinetem. Jej przewodniczącym został mało rozpoznawalny polityk, Sagynbek Abdrachmanow, lider ruchu „SDPK bez Atambajewa” (Атамбаевсиз КСДП) (Эркебаева, 2019b).

Odbiciem rywalizacji o partię stały się podziały wewnątrz frakcji parlamentarnej SDPK. Za ledwie czwórka spośród 37 deputowanych partii zdecydowała się wesprzeć byłego prezydenta (*Ирина Карамушкина...*, 2019), podczas gdy zdecydowana większość, na czele z liderem frakcji Isą Omurkułowem, poparła stanowisko prezydenta i rządu (Эркебаева, 2019a). Wymownym tego dowodem stały się głosowania z maja i czerwca 2019 roku, w których deputowani najpierw dokonali zmian w ustawie o byłych prezydentach, ograniczając ich immunitet i jednocześnie zakazując im działalności politycznej, następnie zaś zdecydowali o pozbawieniu Ałmazbeka Atambajewa statusu byłego prezydenta i tym samym o utracie przez niego prawa do nietykalności osobistej (Тынаева, 2019). Te zmiany prawne otworzyły drogę do aresztowania Atambajewa, co nastąpiło w sierpniu 2019 roku w jego rodzinnej miejscowości Koj-Tasz na północy Kirgistanu (Срамов, 2019).

Eskalacja wspomnianego konfliktu i postępująca w ślad za nim erozja największej kirgiskiej partii potwierdzają ogólną słabość instytucjonalną tamtejszego systemu partyjnego. Ugrupowania pozostają w znacznej mierze zakładnikami swoich przywódców, przedkładających osobiste ambicje polityczne nad interes partii. Nie bez znaczenia pozostaje wskazywany już wcześniej aspekt trybalny, określane często jako właściwe źródło podziałów politycznych w Kirgistanie i w całej Azji Centralnej (Bodio, Załęski, 2008; Wierzbicki, 2008; Załęski, 2011). Rozłam wewnątrz partii socjaldemokratycznej dokonał się w znacznej mierze według klucza tożsamości regionalnej. Wraz z wstąpieniem na urząd Sooronbaja Dżeenbekowa zaczęto usuwać z rządu przedstawicieli elit z regionu czujskiego, związanego z Atambajewem, i zastępować ich reprezentantami regionu oszyńskiego (Правительство Кыргызской Республики...)⁸. Krucha równowaga międzyklanowa wewnątrz partii została zatem zachwiana, a to przyspieszyło jej erozję.

Charakterystyczne w zaistniałej sytuacji jest zachowanie przedstawicieli frakcji parlamentarnej SDPK. W obliczu konfliktu pomiędzy byłym i obecnym prezydentem deputowani nie zdecydowali się na usamodzielnienie, ale w większości się opowiedzieli po stronie silniejszego (bo zasiadającego na fotelu prezydenta) lidera, którym okazał się Sooronbaj Dżeenbekow. Koniunkturalna postawa deputowanych SDPK pokazuje rzeczywistą słabość nie tylko największej frakcji w parlamencie kirgiskim, ale i całego systemu partyjnego republiki. Pomimo szerokiego pola oddziaływania na system polityczny za pośrednictwem parlamentu kirgiskie partie nie są zdolne do przekształcenia organu ustawodawczego w rzeczywisty ośrodek władzy. Realnym inicjatorem zmian, mimo okrojonych przez ustawę zasadniczą prerogatyw, był i pozostaje prezydent, który co najwyżej zmierza do budowy wokół siebie partii władzy, realizującej następnie jego zamierzenia na forum

-----

⁸ Trzech spośród czterech obecnych wicepremierów pochodzi, podobnie jak prezydent, z Oszu.

parlamentu. Tym samym pomimo gruntownej zmiany jego pozycji ustrojowej Żogorku Kenesz wciąż pozostaje „wydziałem ds. ustawodawstwa przy urządzie prezydenta” (Jakubowski, Załęski, 2000, s. 171), co stanowi niezmiennie barierę w ewolucji politycznej krajów Azji Centralnej.

Bibliografia

Źródła

Закон Кыргызской Республики от 23 октября 2007 года „О новой редакции Кодекса Кыргызской Республики о выборах в Кыргызской Республике”, 2007, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202192?cl=ru-ru> – 15 X 2019.

Конституционный закон Кыргызской Республики от 2 июля 2011 года. „О выборах Президента Кыргызской Республики и депутатов Жогорку Кенеша Кыргызской Республики”, 2011, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/203244?cl=ru-ru> – 15 X 2019.

Конституция Кыргызской Республики, online: <http://president.kg/ru/constituciya> – 19 II 2020.

О результатах выборов депутатов Жогорку Кенеша Кыргызской Республики 10 октября 2010 года, 2010, online: https://shailoo.gov.kg/ru/Deputy_Jogorku_Kenesha_VI_sozyva/Jogorku_Kenesha_Jogorku_Kenesha/O_rezultatah-586/ – 15 X 2019.

О результатах выборов депутатов Жогорку Кенеша Кыргызской Республики 4 октября 2015 года, 2015, online: https://www.shailoo.gov.kg/ru/npacik/Postanovleniya_CIK_KR-BShKynyn_toktomdoru/_173_O_rezul-2239/ – 3 XI 2019.

Об определении результатов выборов Президента Кыргызской Республики 15 октября 2017 года, 2017, online: https://www.shailoo.gov.kg/ru/vybory-prezidenta-kr-2017/_ob-opredelenii-rezult2017-goda/ – 19 II 2020.

Закон Кыргызской Республики от 23 октября 2007 года „О новой редакции Кодекса Кыргызской Республики о выборах в Кыргызской Республике”, 2007, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202192?cl=ru-ru> – 15 X 2019.

- Konstitucionnyj zakon Kyrgyzskojj Respubliki ot 2 ijulja 2011 goda. „O vyborakh Prezidenta Kyrgyzskojj Respubliki i deputatov Žogorku Kenesha Kyrgyzskojj Respubliki”*, 2011, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/203244?cl=ru-ru> – 15 X 2019.
- Konstitucija Kyrgyzskojj Respubliki, online: <http://president.kg/ru/konstituciya> – 19 II 2020.
- O rezultatakh vyborov deputatov Žogorku Kenesha Kyrgyzskojj Respubliki 10 oktjabrja 2010 goda*, 2010, online: https://shailoo.gov.kg/ru/Deputaty_Jogorku_Kenesha_VI_sozyva/Jogorku_KeneshaJogorku_Kenesha/O_rezultatah-586/ – 15 X 2019.
- O rezultatakh vyborov deputatov Žogorku Kenesha Kyrgyzskojj Respubliki 4 oktjabrja 2015 goda*, 2015, online: https://www.shailoo.gov.kg/ru/npacik/Postanovleniya_CIK_KR-BShKnyn_toktomdoru/_173_O_rezul-2239/ – 3 XI 2019.
- Ob opredelenii rezultatov vyborov Prezidenta Kyrgyzskojj Respubliki 15 oktjabrja 2017 goda, 2017*, online: https://www.shailoo.gov.kg/ru/vybory-prezidenta-kr-2017/_ob-opredelenii-rezult2017-goda/ – 19 II 2020.

Opracowania

- Bodio T., Załęski P., 2008, *Elity władzy w Azji Centralnej. Tradycja. Modernizacja. Etnopolityka*, Warszawa.
- Gortat R., 2009, *Kirgistan. Natura zmiany systemowej*, Warszawa.
- Jakubowski W., Załęski P., 2000, *Organizacja systemu władzy publicznej*, [w:] T. Bodio, K.A. Wojtaszczyk (red.), *Kazachstan. Historia, społeczeństwo, polityka*, Warszawa.
- Rafałowski W., 2014, *Fragmentacja i polaryzacja systemów partyjnych w krajach postkomunistycznych [rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Jacka Raciborskiego]*, Warszawa.
- Szukalski J., 2018, *System konstytucyjny Kirgistanu*, Warszawa.
- Wierzbicki A., 2008, *Etnopolityka w Azji Centralnej. Między wspólnotą etniczną a obywatelską*, Warszawa.
- Załęski P., 2011, *Kultura polityczna więzi w Azji Centralnej (przypadek Kirgistanu na tle państw regionu)*, Warszawa.
- Базарбаев К., Жумагулов Б., 2012, *Политические партии Кыргызстана: теория и практика*, Бишкек.

Bazarbaev K., Žumagulov B., 2012, *Politicheskie partii Kyrgyzstana. Teorija i praktika*, Bishkek.

Doniesienia medialne

Electoral Geography, *Kyrgyzstan. Legislative Election 2015*, online: <https://www.electoralgeography.com/new/en/countries/k/kyrgyzstan/kyrgyzstan-legislative-election-2015.html> – 19 II 2020.

Kirgistan. „Między nami koniec!” – upadek rządzącej koalicji, 2016, „Biuletyn Informacyjny Studium Europy Wschodniej”, online: <https://studium.uw.edu.pl/kirgistan-miedzy-nami-koniec-upadek-rzadzacej-koalicji/> – 3 XI 2019.

Kyrgyzstan (Kyrgyz Republic), „WorldStatesmen.org”, online: <https://www.worldstatesmen.org/Kyrgyzstan.htm> – 4 XI 2019.

Авансом и в долг – парламент утвердил кандидатуру Исакова на пост премьера, 2017, online: <https://ru.sputnik.kg/politics/20170825/1034877591/zhogorku-kenesh-utverdil-isakova-na-post-premera.html> – 4 II 2020.

Асанов Б., 2018, *Отставка на фоне «разногласий» между Жээнбековым и Атамбаевым*, online: <https://rus.azattyq.org/a/kyrgyzstan-government-sapar-isakov/29176560.html> – 5 XI 2019.

АЮ Холдинг, online: <http://ayuholding.kg/company/management.php> – 4 XI 2019.

Бывший премьер Киргизии арестован по обвинению в коррупции, 2018 „Новости Беларуси”, online: <https://www.belnovosti.by/politika/byvshiy-premer-kirgizii-arestovan-po-obvinienu-v-korrupcii> – 5 XI 2019.

Бывший экс-президент. Атамбаева лишили неприкосновенности, 2019, online: <https://rus.azattyq.org/a/kyrgyzstan-almazbek-atambaev-is-stripped-of-the-immunity/30024187.html> – 6 XI 2019.

В Киргизии назначили временного премьера, 2014, „Лента.ру”, online: <https://lenta.ru/news/2014/03/26/pm/> – 4 II 2020.

В Киргизии распалась правящая коалиция, 2010, online: <https://www.zakon.kz/192165-v-kirgizii-raspalas-pravjashhaja.html> – 3 II 2020.

В парламенте Кыргызстана сформирована коалиция большинства, 2016, online: <https://rus.ozodlik.org/a/28096501.html> – 3 XI 2019.

Единая Россия, 2018, „Единая Россия” подписала соглашение с Социал-демократической партией Кыргызстана, online: <https://er.ru/news/164323/> – 3 XI 2019.

- Ирина Карамушкина о Госкомиссии по событиям в Кой-Таше. Я не собираюсь участвовать в этом лицедействе, где будут отбеливать действие власти*, 2019, online: <https://knews.kg/2019/09/23/irina-karamushkina-o-goskomissii-po-sobytiyam-v-koj-tashe-ya-ne-sobirayus-uchastvovat-v-etom-litsedejstve-gde-budut-otbelivat-dejstvie-vlasti/> – 6 XI 2019.
- Исаков Сапар Джумакадырович – биография*, 2017, online: <https://ru.sputnik.kg/spravka/20170131/1031528499/biografiya-sapara-iskova.html> – 5 XI 2019.
- Кыргызстан. Выборы-выборы... Кто пройдет в будущий парламент*, 2019, „Stan Radar”, online: <https://stanradar.com/news/full/36503-kyrgyzstan-vybory-vybory-kto-projdet-v-buduschij-parlament.html> – 4 XI 2019.
- Михайлиди Е., 2019, СМИ обсуждают развал «Республики — Ата-Журт». На самом деле, они разошлись еще три года назад. Объясняем, online: <https://kloop.kg/blog/2019/10/10/smi-obsuzhdayut-razval-respubliki-ata-zhurt-na-samom-dele-oni-razoshlis-eshhe-trigoda-nazad-obyasnyаем/> – 5 II 2020.
- „Онугуу-Прогресс” решила идти на выборы 2020 года. Планы партии*, 2019, online: https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan_onuguuproggress_elections_2019/30248066.html – 3 XI 2019.
- Парламент Киргизии выразил недоверие правительству Исакова*, 2018, „РИА Новости”, online: <https://ria.ru/20180419/1518953519.html?in=t> – 4 XI 2019.
- Парламент Киргизии утвердил состав нового правительства*, 2010, „РИА Новости”, online: <https://ria.ru/20101217/310100020.html> – 4 II 2020.
- Партии Кыргызстана: „Бир Бол”*, 2015, online: <https://ru.sputnik.kg/spravka/20150826/1017716615.html> – 3 XI 2019.
- Партия „Кыргызстан” выдвигает в президенты своего лидера*, 2017, online: <https://rus.azattyk.org/a/28644295.html> – 3 XI 2019.
- Правительство Кыргызской Республики, Члены правительства*, online: <https://www.gov.kg/ru/gov/s/103> – 5 II 2020.
- Президент Киргизии подписал указ об отставке правительства*, 2018, „РИА Новости”, online: https://ria.ru/20180419/1518960673.html?referrer_block=index_archive_1 – 5 XI 2019.
- Премьер-министр Кыргызстана ушел в отставку*, 2012, online: https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan_babanov_bishkek/24695205.html – 4 II 2020.

- Рынок Дордой*, online: <https://www.exportasia.ru/> – 4 XI 2019.
- СДПК (Социал-демократическая партия Кыргызстана), В Бишкеке состоялась 17 съезд политической партии СДПК, online: https://web.archive.org/web/20180331151321/http://www.sdpk.kg/ru/press_tsentr/novosti/3460_v_bishkeke_sostoyalsya_17_sezd_politicheskoy_partii_sdpk – 5 XI 2019.
- Среди депутатов Жогорку Кенеша есть 3 бывших министра внутренних дел*, 2019, „АКИпресс”, online: <https://kg.akipress.org/news/1574874/> – 3 XI 2019.
- Стамов Б., 2019, *Алмазбек Атамбаев сдался властям*, „Вечерний Бишкек”, online: https://www.vb.kg/doc/380619_almazbek_atambaev_sdalsia_vlastiam.html – 6 XI 2019.
- Съезд СДПК и пресс-конференция Атамбаева. Главное*, 2018, online: <https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan-sdpk-atambaev/29136893.html> – 6 XI 2019.
- Ташиев, Камчибек. Один из лидеров киргизской партии „Ата-Журт”*, „Лента.ру”, online: <https://lenta.ru/lib/14205921> – 3 II 2020.
- Топ 10. Самые богатые люди Кыргызстана на 2016 год*, online: <https://pooha.net/society/people/46-richest-kirghiz-top10> – 4 XI 2019.
- Торобаев Бакыт Эргешович – биография*, 2015, online: <https://ru.sputnik.kg/spravka/20151228/1021243453/bakyt-torobaev-bio.html> – 19 II 2020.
- Три оппозиционные фракции признали неудовлетворительной работу правительства*, 2018, „Gezitter.org – Чтобы понимали...”, online: https://www.gezitter.org/economics/69256_tri_oppozitsionnyie_fraktsii_priznali_neudovletvoritelnoy_rabotu_pravitelstva/ – 5 XI 2019.
- Тынаева Н., 2019, *„Онугуу-Прогресс” решила идти на выборы 2020 года. Планы партии*, online: https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan_onuguuproggress_elections_2019/30248066.html – 3 XI 2019.
- Эркебаева А., 2019а, *Революция в главной партии страны. Что произошло с СДПК и кто теперь сверху*, online: <https://kloop.kg/blog/2019/04/05/revolyutsiya-v-glavnoj-partii-strany-что-произошло-s-sdpk-i-кто-teper-sverhu/> – 6 XI 2019.
- Эркебаева А., 2019б *СДПК Абдрахманова хочет исключить из партии и фракции депутатов, которые находились в Кой-Таше во время штурма*, online: <https://kloop.kg/blog/2019/08/17/sdpk-abdrahmanova-hochet-isklyuchit-iz-partii-i-fraktsii-deputatov-kotorye-nahodilis-v-koj-tashe-vo-vremya-shturma/> – 6 XI 2019.

- Avansom i v dolg – parlament utverdil kandidaturu Isakova na post premera*, 2017, online: <https://ru.sputnik.kg/politics/20170825/1034877591/zhogorku-kenesh-utverdil-isakova-na-post-premera.html> – 4 II 2020.
- Asanov B., 2018, *Otvstavka na fone «raznoglasijj» mezhdru Žehehnbekovym i Atambaevym*, online: <https://rus.azattyq.org/a/kyrgyzstan-government-sapar-isakov/29176560.html> – 5 XI 2019.
- AÛ Holding, online: <http://ayuholding.kg/company/management.php> – 4 XI 2019.
- Byvshijj premer Kirgizii arestovan po obvineniju v korrupcii*, 2018 „Novosti Belarusi”, online: <https://www.belnovosti.by/politika/byvshiy-premer-kirgizii-arestovan-po-obvineniyu-v-korrupcii> – 5 XI 2019.
- Byvshijj ehks-prezident. Atambaeva lishili neprikosновенnosti*, 2019, online: <https://rus.azattyq.org/a/kyrgyzstan-almazbek-atambayev-is-stripped-of-the-immunity/30024187.html> – 6 XI 2019.
- V Kirgizii naznachili vremennogo premera*, 2014, „Lenta.ru”, online: <https://lenta.ru/news/2014/03/26/pm/> – 4 II 2020.
- V Kirgizii raspalas pravjashhaja koalicija*, 2010, online: <https://www.za.kon.kz/192165-v-kirgizii-raspalas-pravjashhaja.html> – 3 II 2020.
- V parlamente Kyrgyzstana sformirovana koalicija bolshinstva*, 2016, online: <https://rus.ozodlik.org/a/28096501.html> – 3 XI 2019.
- Edinaja Rossija, 2018, „Edinaja Rossija” *podpisala soglashenie s Social-demokraticeskijj partiejj Kyrgyzstana*, online: <https://er.ru/news/164323/> – 3 XI 2019.
- Irina Karamushkina o Goskomissii po sobytijam v Kojj-Tashe. Ja ne sobirajus uchastvovat v ehtom licedejjstve, gde budut otbelivat dejjstvie vlasti*, 2019, online: <https://knews.kg/2019/09/23/irina-karamushkina-o-goskomissii-po-sobytyyam-v-koj-tashe-ya-ne-sobirayus-uchastvovat-v-etom-litsedejstve-gde-budut-otbelivat-dejstvie-vlasti/> – 6 XI 2019.
- Isakov Sapar Dzhumakadyrovich – biografija*, 2017, online: <https://ru.sputnik.kg/spravka/20170131/1031528499/biografiya-sapara-isakova.html> – 5 XI 2019.
- Kyrgyzstan. Vybery-vybory... Kto projjdet v budushhijj parlament*, 2019, „Stan Radar”, online: <https://stanradar.com/news/full/36503-kyrgyzstan-vybory-vybory-kto-projdet-v-buduschijj-parlament.html> – 4 XI 2019.
- Mikhajilidi E., 2019, *SMI obsuzhdajut razval «Respubliki — Ata-Žurt». Na samom dele, oni razoshlis eshhe tri goda nazad. Objasnjaem*, online:

- <https://kloop.kg/blog/2019/10/10/smi-obsuzhdayut-razval-respubliki-ata-zhurt-na-samom-dele-oni-razoshlis-eshhe-tri-goda-nazad-obyasnyaem/> – 5 II 2020.
- „Onuguu-Progress” reshila idti na vybory 2020 goda. *Plany partii*, 2019, online: https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan_onuguuproggress_elections_2019/30248066.html – 3 XI 2019.
- Parlament Kirgizii vyrazil nedoverie pravitelstvu Isakova*, 2018, „RIA Novosti”, online: <https://ria.ru/20180419/1518953519.html?in=t> – 4 XI 2019.
- Parlament Kirgizii utverdil sostav novogo pravitelstva*, 2010, „RIA Novosti”, online: <https://ria.ru/20101217/310100020.html> – 4 II 2020.
- Partii Kyrgyzstana. „Bir Bol”*, 2015, online: <https://ru.sputnik.kg/spravka/20150826/1017716615.html> – 3 XI 2019.
- Partija „Kyrgyzstan” vydvigaet v prezidenty svoego lidera*, 2017, online: <https://rus.azattyk.org/a/28644295.html> – 3 XI 2019.
- Pravitelstvo Kyrgyzskoj Respubliki, Členy pravitelstva*, online: <https://www.gov.kg/ru/gov/s/103> – 5 II 2020.
- Prezident Kirgizii podpisał ukaz ob ostavke pravitelstva*, 2018, „RIA Novosti”, online: https://ria.ru/20180419/1518960673.html?referrer_block=index_archive_1 – 5 XI 2019.
- Premier-ministr Kyrgyzstana ushel v ostavku*, 2012, online: https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan_babanov_bishkek/24695205.html – 4 II 2020.
- Rynok Dordojj*, online: <https://www.exportasia.ru/> – 4 XI 2019.
- SDPK (Social-demokraticeskaja partija Kyrgyzstana), *V Bishkeke sostojalsja 17 sezd političeskoy partii SDPK*, online: https://web.archive.org/web/20180331151321/http://www.sdpk.kg/ru/press_tsentr/novosti/3460_v_bishkeke_sostoyalsya_17_sezd_politicheskoy_partii_sdpk – 5 XI 2019.
- Sredi deputatov Žogorku Kenesha est 3 byvshikh ministra vnutrennikh del*, 2019, „AKIpress”, online: <https://kg.akipress.org/news:1574874/> – 3 XI 2019.
- Stamov B., 2019, *Almazbek Atambaev sdalsja vlastjam*, „Vechernij Bishkek”, online: https://www.vb.kg/doc/380619almazbek_atambaev_sdalsia_vlastiam.html – 6 XI 2019.
- Sezd SDPK i press-konferencija Atambaeva. Glavnoe*, 2018, online: <https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan-sdpk-atambaev/29136893.html> – 6 XI 2019.

- Tashiev, Kamchibek. *Odin iz liderov kirgizskoj partii „Ata-Žurt”*, „Lenta.ru”, online: <https://lenta.ru/lib/14205921> – 3 II 2020.
- Top 10. *Samye bogatye ljudi Kyrgyzstana na 2016 god*, online: <https://poha.net/society/people/46-richest-kirghiz-top10> – 4 XI 2019.
- Torobaev Bakyt Ėrgeshovich – *biografija*, 2015, online: <https://ru.sputnik.kg/spravka/20151228/1021243453/bakyt-torobaev-bio.html> – 19 II 2020.
- Tri oppozicionnye frakcii priznali neudovletvoritelnoj rabotu pravitelstva*, 2018, „Gezitter.org – Čtoby ponimali...”, online: https://www.gezitter.org/economics/69256_tri_oppozitsionnyie_fraktsii_priznali_neudovletvoritelnoj_rabotu_pravitelstva/ – 5 XI 2019.
- Tynaeva N., 2019, „*Onuguu-Progress*” *reshila idti na vybory 2020 goda. Plany partii*, online: https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan_onuguuprogres_elections_2019/30248066.html – 3 XI 2019.
- Ehrkebaeva A., 2019a, *Revoljucija v glavnoj partii strany: chto proizoshlo s SDPK i kto teper sverkhu*, online: <https://kloop.kg/blog/2019/04/05/revolyutsiya-v-glavnoj-partii-strany-chto-proizoshlo-s-sdpk-i-kto-teper-sverhu/> – 6 XI 2019.
- Ehrkebaeva A., 2019b *SDPK Abdrakhmanova khochet iskljuchit iz partii i frakcii deputatov, kotorye nakhodilis v Kojj-Tashe vo vremja shturma*, online: <https://kloop.kg/blog/2019/08/17/sdpk-abdrahmanova-hochet-isklyuchit-iz-partii-i-fraktsii-deputatov-kotorye-nahodilis-v-koj-tashe-vo-vremya-shturma/> – 6 XI 2019.

Kirgistan, niewielka centralnoazjatycka republika, od trzydziestu lat zмага się z trudem niepodległości. Ten górski kraj, stanowiący niegdyś odległe peryferie Związku Radzieckiego, dzisiaj pod wieloma względami jest inspirującym demokratycznym wyjątkiem na tle państw regionu. Mimo to w procesie formowania nowoczesnego państwa, zintegrowanego z gospodarką światową organizmu ekonomicznego czy otwartego społeczeństwa, młoda republika kirgiska styka się z podobnymi trudnościami, co jej poradzieccy sąsiedzi. Nie zawsze radzi sobie z nimi lepiej, niewątpliwie natomiast czyni to w sposób bardziej otwarty.

Kirgiska transformacja jest intrygująca pod wieloma względami. Poza rzucającym się w oczy aspektem politycznym otwartość zachodzących w republice zmian umożliwia śledzenie innych istotnych przemian: gospodarczych, społecznych czy kulturowych, a także dokonywanych przez republikę wyborów międzynarodowych. Kirgistan niekoniecznie osiąga spektakularne sukcesy na tych polach, niemniej jednak dylematy rozwoju, stojące przed nim, w znacznej mierze są również problemami jego sąsiadów. Zasobniejsze w surowce i pozornie stabilniejsze Kazachstan czy Uzbekistan niechętnie jednak te problemy komunikują. Dlatego też analiza wydarzeń i procesów zachodzących w Kirgistanie pozwala na ukazanie szerszego kontekstu regionalnego i swoiste „odkodowanie” tamtejszej rzeczywistości.

Ze wstępu

<https://akademicka.pl/>

ISBN 978-83-8138-107-9

9 788381 381079

